

יחי ראובן

מתוך הספר "יחי ראובן" מאוצרותיו של הגאון הצדיק רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל

דורות, האם נתחשב בכך? בוודאי שלא! בידי אדם לא מתחשבים בעתיד, ונהרוג את הנידון.

הרי מבואר מכל זה בדיוק הפוך מדברי ה"שפת אמת". רואים שבדיני שמים כן מתחשבים בעתיד, וכדי להמית אדם בידי שמים יש לבדוק אם בעתיד לא יצא ממנו צדיק, ואילו בידי אדם דנים את הנידון "באשר הוא שם", מבלי להתחשב בעתיד.

רבי אליהו לופיאן זצ"ל אומר מהלך אחר: באמת אי אפשר לדון אדם על שם העתיד. אי אפשר לדעת מה יהיה אתו בעתיד. כל אדם הוא בעל בחירה ובידו להיטיב את דרכיו. על כן דנים אותו "באשר הוא שם".

כל זה בסתם בן אדם, שאם תדון אותו על שם העתיד הרי שנטלת ממנו את זכות הבחירה. אבל בן סורר ומורה, וזלל וסובא, ש"אִינְנוּ שְׁמַעַךְ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ", וגם כאשר מנסים לחנך אותו הוא לא מוכן להקשיב: "וַיִּסְרוּ אוֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם" - מאחד שזוה, כמעט שנלקחה הבחירה, ההתדרדרות שלו מובילה רק לכיוון אחר. אחד שזוה, לא דנים אותו "באשר הוא שם".

ישנה שאלה נוספת שהמפרשים מתקשים בה: מדוע דנים את הבן סורר בסקילה, שהיא מיתה חמורה, הרי גם אם דנים אותו על שם סופו, שהוא עתיד לרצוח, הן מיתתו של רוצח בסייף, שהיא מיתה קלה מסקילה?

שמעתי על כך א' שטיקל חאפי: הדין הוא, שאם לאחר שפסקו את דינו של רוצח לסייף באו שני עדים והעידו שרצח שוב - לא אומרים שלכל הפחות, מכיוון שאין אפשרות להרוג אותו פעמיים בסייף, נהרוג אותו במיתה חמורה, בסקילה. הדין אינו כך, וזאת משום שהעדות של שני העדים הַשְּׁנַיִם אינה מתקבלת בבית דין מאחר והיא "עדות שאי אתה יכול להזימה", שהרי אם יבואו שניים אחרים ויזימו אותם - לא נהרוג אותם כי הם העידו על אדם שהוא כבר בבחינת "גברא קטילא".

כל זה נכון באדם שהרג פעמיים. עליו לא תופסת העדות השנייה, ולכן לא מחמירים בדינו לדון אותו על שתי ההריגות בסקילה. אבל בן סורר שלא הרג בפועל, אלא דנים אותו על שם סופו, והתורה ירדה לסוף דעתו שהוא עתיד להרוג כמה וכמה אנשים - אותו שפיר אפשר לדון במיתה החמורה על ריבוי ההריגות, ולכן דנים אותו בסקילה.

הקדושה - תנאי להצלחה מאויבים

פִּי ה' אֶלְקִיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מִחֲנֶה לְהַצִּילְךָ וְלַתַּת אֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְיִהְיֶה מִחֲנֶיךָ קְדוֹשׁ (כג, ט)

עת צרה היא ליעקב, כאשר אומות העולם רוצים שלא ייזכר שם ישראל עוד, אם היה היום נביא והיו שואלים אותו מה עלינו לעשות, מה היתה תשובתו?

בחנוכה, בתפילת "על הנסים" אומרים אנו: "מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד עוסקי תורתך". בספרים הקדושים כתוב, כי כדי שניתן יהיה לנצח את השונאים, דרושים שלשה תנאים: טהורים, צדיקים ועוסקי תורתך.

מה הכוונה 'טהורים'?

אומרים המפרשים שהכוונה למה שנאמר כאן בפסוק: "כי ה' אלוֹקֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מִחֲנֶיךָ לְהַצִּילְךָ וְלַתַּת אֹיְבֶיךָ מִפְּנֵיךָ וְהִיָּה מִחֲנֶיךָ קְדוֹשׁ". אם רצונך שהש"ת יהיה בקרב מחנך ויתן אויבך לפניך, התנאי לכך הוא: "וְהִיָּה מִחֲנֶיךָ קְדוֹשׁ, וְלֹא יִרְאֶה בְּכֶךָ עֲרוֹת דָּבָר וְשֶׁבַח מֵאַחֲרֶיךָ". הקדושה והצניעות של כלל ישראל, הוא תנאי להציל ולתת אויבך מפניך.

לצערנו, רבים מאחינו בני ישראל הם תינוקות שנשבו, ואינם יודעים מה היא קדושה ומה זו צניעות. אבל אנחנו הרי 'בית מדרש יידען', יהודים של בית המדרש, ועלינו להתחזק בעניין זה.

"באשר הוא שם" מול "נידון על שם סופו"

פִּי יְהוָה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה... וְרָגְמָהוּ כָּל אֲנָשִׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים (למאת כא, יח-כא)

שנינו במשנה בסנהדרין (עא ע"ב): "בן סורר ומורה נידון על שם סופו, ימות זכאי ואל ימות חייב", ושם בגמרא: "הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלטסם את הבריות. אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב". המפרשים שואלים כאן שאלה גדולה:

חז"ל (בראשית רבה נג, יד) אומרים, שבשעה שהמים כלו להגר מן החמת, ומלאך ה' אמר לה: "אֵל תִּיָּאֵר כִּי שְׁמַע אֲלֵקִים אֶל קוֹל הַנְּעַר בְּאֲשֶׁר הוּא שָׁם" - "קצפו מלאכי השרת לקטרוגו. אמרו לפנינו: ריבון העולמים, אדם שהוא עתיד להמית את בניך בצמא, אתה מעלה לו באר? אמר להם: עכשיו מה הוא, צדיק או רשע? אמרו לו: צדיק. אמר להם איני דן את האדם אלא בשעתו!"

מבואר מכאן כי הנהגת ה' עם האדם היא: "בְּאֲשֶׁר הוּא שָׁם". מדוע, אפוא, בן סורר ומורה "נידון על שם סופו"? מדוע שלא נאמר שמכיוון שעכשיו הוא צדיק - נדון אותו כצדיק, "באשר הוא שם", ולא נהרוג אותו?

על השאלה הזאת נאמרו כמה תירוצים. האדמו"ר מגור בעל ה"אמרי אמת" זצ"ל אמר על כך תירוץ פשוט: ישמעאל לא המית בעצמו את ישראל! היו אלו הצאצאים שלו. לכן דנים אותו, את ישמעאל, "באשר הוא שם". לא מענישים אותו על שם מה שלא הוא זה שיעשה בעתיד. אבל בן סורר ומורה יהיה בעצמו רוצח, המלטסם את הבריות, לכן דנים אותו על שם סופו.

א שיינע קניישט. רבי אייזיק שר זצ"ל אומר תירוץ נוסף: ישנם שני סוגי משפט: יש משפט שהשופט מכריע בו על פי דין, ויש משפט שהשופט מוצא לנכון להכריעו ברחמים.

על פי דין - דנים בן אדם "באשר הוא שם", לכן כך הייתה הנהגה עם ישמעאל. לעומת זאת בן סורר ומורה הנידון למיתה, זהו פסק של "רחמים"! התורה רוצה להציל אותו, שלא יאבד את כל העולם הבא שלו, את הנצח נצחים. מדת הרחמים - היא שמכריעה לדון אותו על שם העתיד, כדי שימות זכאי ולא ימות, חלילה, חייב.

ראיתי בשם ה"שפת אמת" תירוץ נוסף: ישנו חילוק בין דיני שמים לדיני אדם. בדיני שמים, כמו אצל ישמעאל, דנים לפי הכלל "באשר הוא שם", אבל בדיני אדם, כמו אצל בן סורר, דנים על שם סופו.

אלא שתירוץ זה לכאורה קשה, שכן התורה מספרת על משה רבנו: "וַיִּפֶן פֶּה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיֵּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּסְמְנֶהוּ בַּחֹל" (שמות ב, יב), וחז"ל דורשים "שְׁהָרְגוּ בְּשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ". וכתב המהר"ל דיסקין זצ"ל, שהסיבה לכך שמשה לא הרגו בידיים כי אם בשם המפורש, היא משום שעל פי דין הוא לא היה מחוייב מיתת בית דין, הוא היה מחוייב מיתה בידי שמים, ומיתה בידי שמים היא על ידי שם המפורש.

מוסיף רבי יהושע לייב ואומר, שלפיכך אומרת התורה, שלפני שמשנה הרג אותו "וַיִּפֶן פֶּה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ" ופירשו חז"ל (הובאו דבריהם ברש"י): "וירא כי אין איש - אין איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר", וזאת משום שבדיני שמים מתחשבים גם בעתיד, והיות ומשה רבנו רצה להרוג אותו בדיני שמים, על ידי שם המפורש, היה צריך להתבונן שלא עתיד לצאת ממנו צדיק.

לעומת זאת בדיני אדם, אם באו שני עדים והעידו על אדם שהוא מחוייב מיתה, וראש בית הדין, שהוא א' גרויסער בעל רוח הקודש, יאמר שהוא רואה ברוח הקודש שעתיד לצאת מהנידון שלפניו צדיק גדול בעוד עשרה

שמעתי פעם מהמרא דאתרא של רחובות, רבי שמחה הכהן קוק שליט"א, שהביא את דברי הרמב"ן, שלעתיד לבוא, כאשר יתייצב האדם לפני בית דין של מעלה, ישאלוהו: מדוע עשית כך ומדוע התנהגת כך, והוא ישיב: וכי רק אני עשיתי כך, הרי כולם עשו זאת? מדוע עלי לתת את הדין על דבר שרבים הקלו בו ולא הקפידו? אומר הרמב"ן: אדם הסבור כי טיעון זה יגרום להקל בדינו - טעות בידו! אדרבה, טיעון זה שרק יחמיר את הדין כלפניו. יאמרו לו בבית של מעלה: לו היה המעשה שעשית משהו פרטי, שרק אתה נכשלת בו, יכולת להתגונן בבית דין של מעלה ולטעון שלא עלה בדעתך כי היצר הרע ישליל אותך במעשה מעין זה, שאחרים לא נכשלו בו. אבל כעת שאתה רואה כי במעשה שעשית רבים נכשלו בו לפניך, אם כן ידעת שהיצר הרע מתחזק ומתגבר על רבים ומכשילים בעניין זה, אם כן היה עליך להתגונן ככל כפליים ומדוע לא נשמרת בידעיה כי הוא ינסה להכשיל גם אותך בזה?

מקובל לומר כי על 'צניעות' יש לדבר בצניעות. אני יכול לספר על כך כי הייתי באמריקה ושם עשו כנס חזיון לנשים בעניין צניעות וביקשו ממני לדבר.

באותו יום פגש אותי אחד מגדולי הדור, צדיק יסוד עולם, ואמר לי: "שמעתי שאתם הולכים לדבר בענייני צניעות, ומה כוונתכם לדבר?" השבתי לו כי אי אפשר לדבר על פרטים, לכן אדבר באופן כללי...

אמר לי אותו גדול: "אם זו כוונתך, עדיף שתישארו בבית ואל תדבר כלל. הצניעות - כך אמר לי - היא היסוד של בת ישראל, היסוד של הבית היהודי, ומי שאינה נוהגת בצניעות, מחטיאה את הרבים. אם תדברו באופן כללי, הרי כל אחת מהשמעות תפרש זאת כרצונה ותאמר לעצמה, כי בוודאי צריך לנהוג בצניעות, וכי אנחנו כמו הגויים? האם אנחנו בהמות ברחוב? חס וחלילה, בוודאי שאנחנו צנועות. כך תאמרנה השומעות, כיון שאינן יודעות מהי צניעות".

שאלתי אותו: "אם כך, מה עלי לעשות?" ואז הוא סיפר לי מעשה ברבי' בחיידה, שלימד תלמידים לפני גיל בר-מצוה, וברצונו להכניסם אל הקודש פנימה, דיבר איתם על תאוות האכילה, ועל הצורך לחשוב לפני האכילה שאוכלים לשם שמים, וכמה חשוב לדעת כי "זה השולחן אשר לפני ה'" וכו'. בלילה היה בר-מצוה לאחד הילדים, ולפני שהלכו לשמחה אמר להם הרבי: "אתם זוכרים מה שדיברנו היום?" אמר לו אחד התלמידים: "בוודאי שאנחנו זוכרים, הרבי' בוודאי התכוון למנה האחרונה, שם צריכים להיזהר מתאוות האכילה..."

אם לא מדברים במפורט, כל אחד שומע מה שהוא רוצה לשמוע. גדולי ישראל אשר כלל ישראל נשען עליהם, כתבו בפרטי פרטים, כיצד בת ישראל צריכה ללכת. אבל לאמיתו של דבר, הם לא היו צריכים לפרט, כי כל בת ישראל כשרה יודעת היטב מה צנוע ומה לא צנוע, אלא שהיצר הרע היודע היכן אפשר להחטיא את הרבים, מעוות את השכל. גדולי ישראל נכנסו לעבי הקורה, וכתבו בפרטי פרטים, כי בלי זה תמיד יהיה ליצר הרע מקום להכשיל.

היתה פעם אסיפה גדולה לגברים בנושא צניעות. ומרן הרב אלישיב זצ"ל, שהיה כבר לעת זקנותו וקשתה עליו ההליכה, הגיע בעצמו לכינוס לחזק את העניין. היו ששאלו מדוע יש צורך לעשות אסיפה לגברים, והתשובה לכך ברורה: יש מקומות שהגברים הם הבעיה, או בגלל שאינם מוחים בנשותיהם, או שאפילו הם מעודדים זאת. בבית נורמלי, האשה רוצה שבעלה יהיה מרוצה, ואם היא תקנה פאה שלא על פי התקנון, די בכך שתבחין כי בעלה אינו מתלהב מהפאה, כדי שלא תעשה זאת. ואם הבעל אינו מקפיד על כך, הוא עלול לתת על כך את הדין.

הגמרא (תענית כד ע"א) מספרת על בתו של רבי יוסי דמן ויקורת, שאדם נקב חור בגדר של הבית שלו, וכאשר רבי יוסי שאל אותו לפרש הדבר, אמר לו הלה כי רצונו להסתכל על בתו, "אם ללוקחה לא זכיתי לראותה לא אוכזה?" אם לא זכיתי להתחתן איתה, לכל הפחות אוכה להתבונן בה.

לכאורה, הבת לא עשתה שום דבר. היא ישבה בבית, לא יצאה החוצה, והנה בא מנוול אחד, רשע מרושע, שרוצה להסתכל בה, וכי מה ביכולתה לעשות? והנה מספרת הגמרא דבר מבהיל ומועז: "אמר לה: בתי, קא מצערת להו לברייא, שובי לעפריך ואל יכשלו בך בני אדם", בתי, את מכשילה את הבריות ולכן עדיף שתשובי לעפרך. והא, כאמור, באופן שהיא לא היתה אשמה ולא עשתה דבר כדי להכשיל אחרים, ומה נאמר על אלו שיוצאות לרחוב ומכשילות את הרבים? האם בעניין זה לא צריך לשמוע לגדולי ישראל?

כמוכן, הבעלים צריכים להוכיח את נשותיהם בדרכי נועם. רבי חיים וולוז'ינר כתב שפעם אחת בדרכי שלום, טובה מאלף פעמים בכעס. אברכים באו

לפני ובכו על כך שאין הם יכולים להסתובב ברחובות קריה, ולא בתל-אביב אלא כאן בתוכנו, וכי מה הן חובשות שאנחנו מלאכים? שאלו. אם רצונו שתשרה השכינה בתוכנו, התנאי הראשון "והיה מחניך קדוש", לשמור על הקדושה ועל הצניעות.

אם עשית כן - לא יהיה לך כלום!

לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה (כה, יד)

וברש"י: "לא יהיה לך - אם עשית כן, לא יהיה לך כלום". לכאורה עונש מוזר הוא, מדוע מגיע עונש עניות על עוון מדות ומשקולות? מהי כאן המדה כנגד מדה?

ביאור הדבר נראה על פי דברי הגמרא (סוטה ט ע"א): "תנו רבנן: סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה, מה שביקשה - לא ניתן לה, ומה שבידה - נטלוהו ממנה [היא נאסרת על בעלה], שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנין לו, ומה שבידו נטלין הימנו... וכן מצונו בקין, וקרח, ובלעם, ודואג, ואחיתופל, וגחזי, ואבשלום, ואדוניהו, ועזריהו, והמן, שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם, מה שביקשו לא ניתן להם, ומה שבידם נטלוהו מהם".

וכך הוא גם במשקולות: רצית לחטוף מדות ומשקולות? - לא יהיה לך כלום!

לא להפסיד מצוות!

ביומו תתן שכרו (כה, טו)

מצות "ביומו תתן שכרו" היא מצוות עשה דאורייתא מאוד פרקטית, שיש בה גם מצות לא תעשה.

שכיר יום שעובד כל היום ומסיים בלילה, זמן נתינת שכרו הוא כל הלילה. שכיר לילה שעובד כל הלילה - זמנו כל היום, אבל אם הוא מסיים את העבודה לפני שמסתיים היום, ישנה חובה - "ביומו תיתן שכרו", וגם ישנו לאו - "ולא תבוא עליו השמש", לאו של בל תלין. שאם תובע את שכרו ולא משלמים לו - עוברים על הלאו. ואם אינו תובע - אין לאו, אבל יש את הוכחה והחיוב לקיים את המצוות עשה "ביומו תיתן שכרו".

למשל: אדם הולך להסתפר. הספר הנו עובד שכיר שלו, ובסיום התספורת, כאשר הוא משלם לו על התספורת, מקיים בכך מצוות עשה. גם נהג המונית הוא שכיר של הנוסע ויש לגביו מצוות עשה מדאורייתא של "ביומו תיתן שכרו", ממש כמו הנחת תפילין!

אני אמרתי 'מונית' ולא 'אוטובוס', כי באוטובוס משלמים בתחילה ואין זו ממש שכירות, ולכאורה לא מקיימים את המצוה. פלוני סיפר לי, כי הוא היה עושה תספורת לאדמו"ר מביאלה זצ"ל. פעם אחת אמר לו האדמו"ר: "אני רוצה לשלם לך". הוא נבהל, לשלם?!

שאלו האדמו"ר: "מה אכפת לך?" והוא השיב בהסתייגות נחרצת: "ראשית כל, אינני זקוק לכסף, וחוף מזה זו זכות בשבילי".

הסביר לו האדמו"ר: "יש לי מצוות עשה, מדוע שאפסיד אותה? ולכן גם אם אינך צריך כסף, למה שאפסיד. אנא, קח לירה אחת, ובכך אקיים את מצוות 'ביומו תיתן שכרו'". הוא לקח.

כך זה בקביעות כאשר באים בעלי מלאכה - חשמלאי, סנאי, קורה שאין באמתחתך כסף, ואז - אם הפועל מוותר כרגע, וכן במקרים מסוימים נוספים - לא עוברים על הלאו של בל תלין, אבל מפסידים את "ביומו תיתן שכרו".

אני מאריך בפרטים כי זה דבר קל שאפשר לשים לב אליו ולהרוויח. האדמו"ר מביאלה היה שמח בכל מצוה שזכה לקיים, והיה בירושלים שוחט שכמה פעמים בשבוע הגיע אליו לשחוט לידו עוף כדי לתת לו הודמנות נוספת שוב ושוב - לקיים את מצוות כיסוי הדם.

כאשר שהה בצפת, אמר האדמו"ר למלווהו: "בהליכתנו כעת לנשום אויר, הלא נלך בד' אמות חדשות של ארץ ישראל, ואם כן מדוע ללכת סתם, כשבאפשרותנו באותה שעה גם לחטוף מצוות, אם רק נכוון דעתנו לכך?" על הפסוק "פסול לך", כותב רבנו בחיי בדרך רמז: מה שאצל אחרים פסולת - מזה אתה יכול לעשות עסק. בדברים שאנשים אינם מודעים שזו מצוות עשה, ניתן לחטוף מצוות בקלות. וכאמור, כאשר מסיימים עם התספורת, אל לנו לתת את העשרים שקלים בהורה יבשה, ללא חיות. נכניס קצת מחשבה, נכוון לשם מצוה וגם נשמח בה!

כך אפשר באמת לחטוף מצוות - כשעושים כל מעשה עם כוונת לב.

